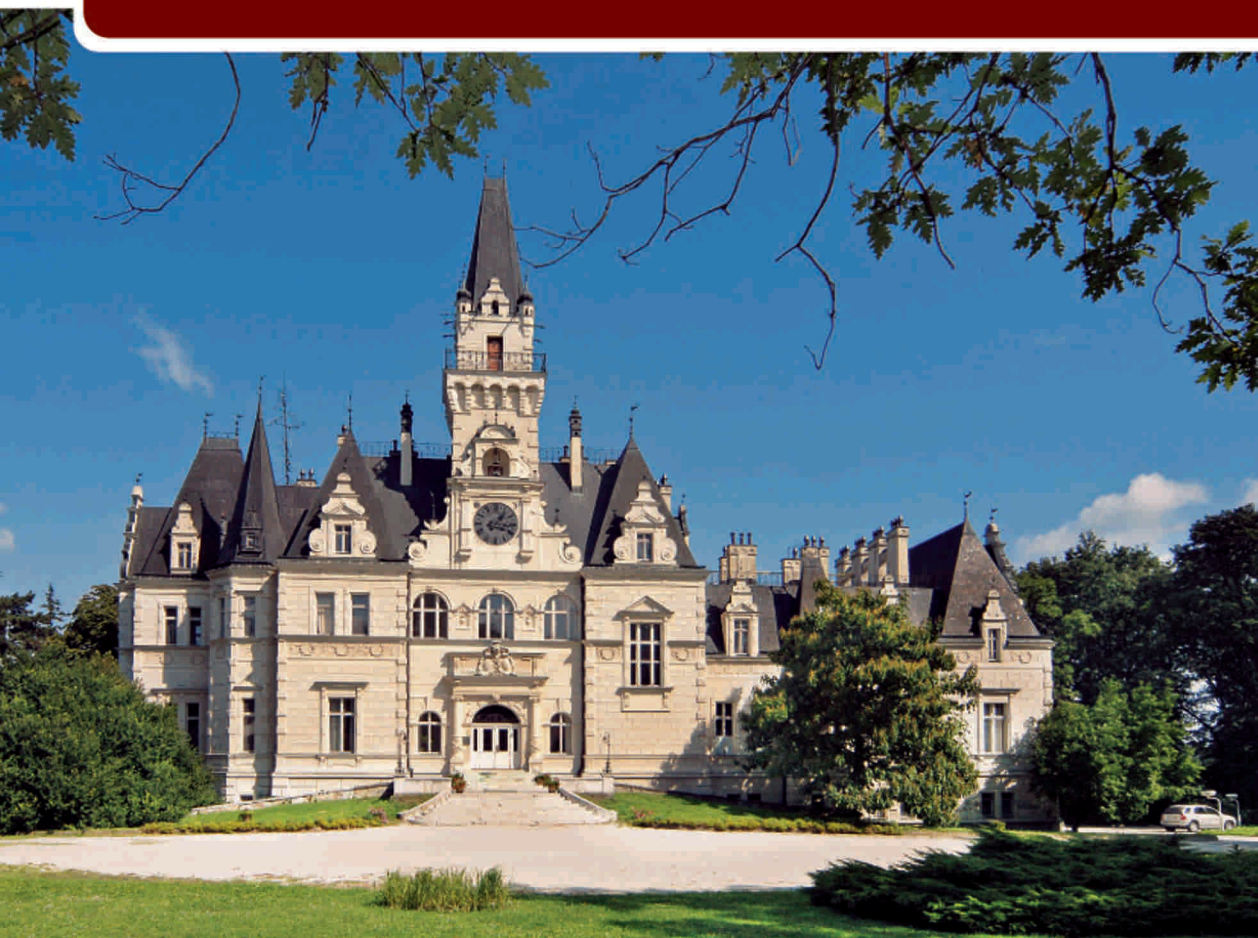

Kultúrne Krásy Slovenska

Kaštiele

KULTÚRNE KRÁSY SLOVENSKA

Ján Lacika

KAŠTIELE

Zostavil: Daniel Kollár

Kultúrne Krásky Slovenska

Kaštiele

1. vydanie, 2008

Autor: Ján Lacika

Autor úvodnej kapitoly a lektor: Viera Dvořáková

Zodpovedný redaktor a editor: Daniel Kollár

Technický redaktor: Marianna Lázničková

Jazyková úprava: Jana Hyžová

© Fotografie: Peter Augustini, Ján Lacika, Daniel Kollár, Kamila Kollárová a Alexander Vojček

Fotografia na obálke: Alexander Vojček

Staré pohľadnice: z archívu Jána Hanušina a Petra Horanského

Mapy: Zuzana Kollárová

Dizajn a typografia: Marianna Lázničková a Zuzana Kollárová

Tlač: VKÚ, a. s., Harmanec

Akékoľvek, hoci aj čiastočné použitie diela je dovoľené len s písomným súhlasom vydavateľstva DAJAMA.

© DAJAMA, Ľubľanská 2, 831 02 Bratislava

tel. +421 (2) 446 317 02, info@dajama.sk, www.dajama.sk

Vydalo vydavateľstvo DAJAMA v roku 2008 ako svoju 166. publikáciu.

ISBN 978-80-89226-60-3

REALIZOVANÉ S FINANČNOU PODPOROU MINISTERSTVA KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Slovo editora

Milí čitatelia,

vydavateľstvo DAJAMA v rámci edície Kultúrne Krásky Slovenska pripravuje publikácie súvisiace s kultúrnym dedičstvom našej krajiny (Drevené kostoly – 2007, Najkrajšie mestá – 2007, Hradý – najkrajšie zrúcaniny – 2007, Technické pamiatky – 2007, Ľudová architektúra – 2008, Skanzeny – 2008). Súčasťou tejto edície je aj kniha Kaštiele, ktorá spolu s knihou Hradý a zámky voľne nadväzuje na predchádzajúcu publikáciu o hradných zrúcaninách.

Kaštiele, ktoré vystriedali stredoveké hradý, sa väčšinou stavali na rovinatom území na mieste malých gotických hrádok. Pôvodne plnili skôr obrannú funkciu, avšak od konca 16. storočia ich majitelia kladli čoraz väčší dôraz na reprezentatívnosť a komfort. Na Slovensku sa zachovali kaštiele rôznych stavebných slohov. Ich súčasťou boli často záhrady a najmä barokové obdobie prispelo k určitému usporiadaniu krajiny a vytvoreniu pekných prírodných zákutí v okolí. Viaceré zo zachovaných kaštieľov sú v súčasnosti premenené na múzeá so vzácnymi umeleckými zbierkami, stali sa hotelmi či tvorivými domami umelcov alebo v nich umiestnili domovy dôchodcov a ústavy sociálnej starostlivosti. Žiaľ, mnohé sú v neutešenom stave a čakajú na rekonštrukciu. Kaštiele sa nachádzajú takmer v každom slovenskom meste a sú symbolom jednotlivých obcí a regiónov.

V tejto publikácii v prvej kapitole Kaštiele – klenotnice histórie najväčší priestor poskytuje me kaštieľom, ktoré sú zväčša pekne zrekonštruované a v ktorých sídlia múzeá najrozličnejšieho charakteru. Vďaka nim návšteva takejto kultúrno-historickej pamiatky dostáva iný rozmer a nadobúda poznávací a náučný charakter. Samozrejme, neobišli sme ani tie, ktoré sú úspešne zrekonštruované a plnia iné – novodobé funkcie (sú ubytovacími zariadeniami, domami umelcov či sídlami rôznych inštitúcií). Tie tvoria náplň druhej kapitoly Kaštiele s pridanou hodnotou. Napokon priestor dostali i kaštiele, ktoré sú významné z historického hľadiska, avšak nie sú v najlepšom technickom stave a čakajú na rekonštrukciu. Ich prehľad možno nájsť v tretej kapitole Kaštiele – čakanie na zázrak.

Kniha, ktorú držíte v rukách, sa snaží byť tak trochu turistickým sprievodcom po kaštieľoch. Jej cieľom je poskytnúť čitateľovi komplexnú predstavu ešte skôr, ako sa rozhodne ten-ktorý kaštieľ navštíviť. Každé predstavenie kaštieľa sa začína opisom polohy a prístupových ciest a pokračuje históriou, súčasnosťou a zaujímavosťami nachádzajúcimi sa v jeho bezprostrednom okolí. Texty o kaštieľoch sú popretkávané príbehmi, ktoré sa viažu na jeho obyvateľov a historické udalosti. Nechýbajú staré pohľadnice, mapy a, samozrejme, súčasné fotografie.

Vybrať do publikácie 30 najzaujímavejších kaštieľov nebolo vôbec jednoduché. Uvedomujeme si, že ide o čisto subjektívne názory autorov, s ktorých predstavami sa nemusia stotožniť iní odborníci alebo čitatelia. Našou snahou bolo vybrať kaštiele, ktoré sú zaujímavé z estetickej i historickej stránky. Dúfame, že vás náš výber zaujme a že ospravedlníte prípadnú absenciu toho „vášho“. Prajeme vám nádherné potulky po slovenských kaštieľoch a veľa príjemných zážitkov z objavovania ich často zabudnutej krásy.

Kaštiele na Slovensku

K tradičnému obrazu slovenských dedín a vidieckej krajiny patrí početná skupina kaštieľov – niekdajších honosných sídiel vyššej a strednej šľachty. Mnohé z týchto často dominantne situovaných prízemných, niekedy i viacpodlažných objektov nezriedka s rozsiahlym hospodárskym zázemím dopĺňali neodmysliteľné rozľahlé parky.

Mnohé kaštiele stavebne nadväzovali na starších predchodcov, teda na stavby, ktoré v stredoveku patrili buď medzi hrady, alebo mali podobu hrádkov, opevnených vežových obydlí. Staviteľia obidva staršie stavebné typy osádzali do terénu tak, aby vyhovovali základným strategickým požiadavkám. To znamená, že k základným rysom ich urbanistického umiestnenia patrilo dominantné situovanie v teréne umožňujúce kontrolovať najbližšie okolie. Tieto stavby obranného charakteru boli rodovými sídlami zemepanských rodín a centrami poľnohospodárskych usadlostí. Pri ich postupnej premene na kaštiele si okrem fyzického prevzatia úlohy a postavenia hradu či hrádku s obytnou a obrannou funkciou zachovávali i ďalšie pôvodné funkcie zemepanského sídla. Predovšetkým šlo o hospodársku úlohu prakticky neobmedzenej správy pôdy patriacej k panstvu a o politickú úlohu.

Kaštiele sa ako nový fenomén začali objavovať v období renesancie čerpajúcej z odkazu antiky. Ich obľúba súvisela s uplatňovaním nových ideí prejavujúcich sa v umeleckom a vo výtvarnom cítení renesancie a následne s postupnou zmenou životného štýlu feudálov, so zvýšenými nárokmi na komfort bývania a s reprezentáciou. Ďalšími závažnými skutočnosťami, ktoré si vyžadovali úplne nové riešenia opevnení predtým nedostupných vysokých múrov gotických hrádov, bola nová vojenská delostrelecká technika a zvýšená hrozba tureckého nebezpečenstva. Na umiestnenie diel sa ukázali ako praktickejšie nízke opevnenia, ktorých niekoľkoketrová hrúbka lepšie odolávala delostreleckej paľbe. Premyslený a rýchlo sa vyvíjajúci opevňovací systém spevňovali pred súvané bastióny a systémy kazemát. Priestorovo obmedzené skalné vyvýšeniny, na ktorých sa vypínali stredoveké hrady, sa dali len obmedzene prispôbiť novým obranným požiadavkám. Rýchlo sa stávali nmodernými, ale zároveň aj nepohodlnými pre panstvo, ktoré mnohé z nich prestavalo na pohodlnejšie a priestrannejšie rezidencie – renesančné kaštiele.

Renesančné kompozičné princípy sa výrazne prejavili na skladbe i pôdorysnom rie-

▼ Kaštieľ v Bytči

šení mnohých slovenských kaštieľov. Oblúbeným stavebným prototypom sa stala bloková opevnená stavba s integrovanými obrannými prvkami – nárožnými vežami. Na území Slovenska bolo rozšírenejšie používanie hranolovej formy veží. Stavby ukončoval pre výtvarné cítenie renesancie charakteristický horizontálny prvok – atika, ktorá sa najmä na východe prejavovala v rôznych formách štítkov.

Hladké fasády stavieb členili pravouhlé okná s kamennými ostentami či profilovanými rímsami v parapete i nadpraží. Jednoduché i bohatšie kamenné portály a nevyhnutné strieľne umiestňované najmä v prízemí alebo v podstreší. Spolu s maľovanými architektonickými článkami a so spomínanou atikou patrili k celkovému spravidla strohému architektonickému riešeniu renesančných fasád. Početné objekty, ktoré dodnes svojím základným riešením so štyrmi, príp. len s dvoma nárožnými vežami poukazujú na renesančný pôvod, patria k typickým predstaviteľom historickej zástavby vidieckych sídiel. Medzi reprezentantov prestavaných starších neskorogotických objektov patrí kaštieľ v Strážkach, kde prestavbou v rokoch 1570 až 1590 vznikol renesančný kaštieľ s typickou štítkovou atikou.

K najkrajším predstaviteľom typu renesančného prototypu kaštieľa, ktorým bol taliansky kastel, patrí bytčiansky kaštieľ. Pre palatína Františka Thurzu ho na mieste staršieho vodného hradu vybudoval majster Kilián z Milána v tretej štvrtine 16. storočia. Štyri mohutné valcové nárožné veže jasne demonštrovali pripravenosť čeliť útokom. Arkádové nádvorie s figurálnymi maľbami z prvej polovice 18. storočia na stenách objektu dodalo nevyhnutný reprezentatívny charakter. Bytčiansky kaštieľ sa stal vzorom pre stavbu súdobých šľachtických sídiel najmä na Považí a strednom Slovensku.

Ďalšiu dôležitú etapu v rozvoji kaštieľov prinieslo obdobie baroka. Na území Slovenska nadviazalo na konečnú porážku stopäťdesiat rokov trvajúceho náporu tureckých vojsk a na urovnanie stavovských povstaní. Tento oficiálny sloh sa stal jedným z nástrojov protireformačnej politiky cisárskeho dvora. Najmä príslušníci vládnúcim Habsburgovcom oddanej novej uhorskej vojenskej aristokracie, ktorá zbohatla v protitureckých ťaženiach, sa rýchlo prispôbovali rakúskej dvorskej móde. Staršie sídla prestavali a rozšírili v novom okázalom až pompéznom duchu. Niekdedy si šľachta popri mestskom paláci budovala vidiecky kaštieľ ako letné sídlo alebo vidiecku rezidenciu (Svätý Anton, Markušovce, Betliar, Bernolákovo).

▲ **Kaštieľ vo Svätom Antone**

Nevyhnutnou súčasťou barokovej dispozície reprezentatívneho barokového kaštieľa sa stalo ústredné čestné nádvorie. Vstupnú časť kaštieľa zdôrazňoval prevýšený stredný rízlit, do ktorého sa situovala veľkorysá riešená vstupná hala s honosne umiestneným schodiskom doplneným sochárskou a ilúziálnou maliarskou výzdobou. Súčasťou kaštieľa bola domáca kaplnka s oratóriom priamo prepojená s obytnými miestnosťami. Výtvarná výzdoba jej interiéru a vnútorné zariadenie (oltáre, obrazy, plastiky, lavice a liturgické predmety) boli riešené v duchu dobových výtvarných požiadaviek. Honosné pôsobenie centrálnej sály zvýrazňovala osovosť, vzájomné prepojenie miestností radených za sebou radom dverí umiestnených v jednej osi. Klenbu, strop a steny sály často zdobili nástenné maľby zobrazujúce námety z mytológie alebo alegorické scény, príp. bohaté zlatené štukatúry.

Dôraz na optické účinky architektúry sa kládol nielen v interiéri, ale aj v exteriéri. Princíp osovosti a požiadavka okázalej pompeznosti sa prejavili na novom prístupe k riešeniu prepojenia objektu kaštieľa s prírodným prostredím – parkom alebo jeho širším krajinárskym zázemím. K typickým prvkom riešenia patrili nielen hĺbku priestoru zdôrazňujúce línie alejí, ale aj drobná architektúra, najmä fontány s plastikami, záhradné pavilóny sprá-

▲ Kaštieľ v Topoľčiankach

vidla koncepcne umiestňované ako akcenty na osiach priehľadov z dôležitých priestorov hlavného objektu, napríklad z otvoreného vestibulu. Prepojeniu s prírodnými prvkami napomáhali tiež osobitne budované oranžérie a zimné záhrady. Na niektorých prestavbách a novostavbách významných investorov je doložená alebo sa predpokladá účasť významných architektov, ktorí pracovali pre viedenský cisársky dvor. Pre väčšinu barokových kaštieľov na Slovensku je však príznačné úzke prepojenie so staršou renesančnou tradíciou hlboko zakorenenu v domácom prostredí.

Na obdobie baroka prerastajúceho do foriem barokového klasicizmu nadviazal výrazovo triezvejší klasicizmus, ktorý sa opätovne vrátil k inšpiračným zdrojom antiky. Na území Slovenska toto obdobie charakterizovala prestavba starších, menej výstavba nových šľachtických rezidiencií. K najvýznamnejším reprezentantom barokového klasicizmu patrí rozsiahly komplex niekdajšieho cisárskeho letného sídla v Holíči. Návrhy na stavebné úpravy staršieho objektu, pôvodne vodného hradu prestavaného na renesančnú pevnosť, pripravili poprední architekti: Francúz J. N. Jadot a Rakúšan F. A. Hillebrandt. Tento komplex charakterizovalo prepojenie mohutnej štvorposchodovej stavby s čestným nádvorím so širokým zázemím (bažantnica, umelé vodné nádrže a aleje) a umné usporiadanie

hospodárskych stavieb lemujúcich nástup do čestného nádvorja.

Stavebná činnosť v období klasicizmu sa viac sústreďovala na modernizácie a úpravy interiérov vrátane parkov a záhrad alebo na prestavby. Reprezentuje ich napríklad vydaná prístavba k staršiemu renesančnému objektu prestavanému z pôvodného gotického hradu v poslednej tretine 17. storočia v Topoľčiankach. Vstupné krídlo kaštieľa dal v prvej tretine 19. storočia nahradiť nový majiteľ Keglevich klasicistickou novostavbou podľa projektu L. Pichla. Symetrická majestátna budova s vystupujúcim stredným stĺpovým portikom zdôrazneným kupolou je vybavená pohodlnými salónmi, jedálňou a knižnicou. Patrí k najlepším príkladom klasicizmu na Slovensku.

Vlna historizmu zo začiatku 19. storočia odrážala romantické reminiscencie na rytiersky stredovek. V architektúre kaštieľov sa prejavila charakteristickými prvkami tzv. pseudo-opevnení (rôzne vežičky, cimburia a okienka v tvare strielní) a využívaním gotického a románskeho tvaroslovja. V parkoch a záhradách sa objavovali umelé zrúcaniny a exotické stavby. V tomto období v súvislosti so zrušením poddanstva kaštieľ začal strácať úlohu hospodárskeho centra panstva, z ktorého zemeopán ovládal poddaných. Medzi majiteľov kaštieľov sa postupne zaraďovali bohatí podnikatelia

alebo veľkostatkári vlastníaci rozsiahle pozemky.

Spomedzi viacerých reprezentantov tohto obdobia možno spomenúť v historizujúcom duchu prestavaný renesančný kaštieľ Bebekovcov v Betliari. Nachádza sa v jednom z najrozľahlejších zachovaných anglických parkov na Slovensku s viacerými romantickými stavbami a umelými ruinami. Súčasnú podobu vidieckeho sídla vyššej šľachty získal po radikálnej historizujúcej úprave a nadstavbe v rokoch 1880 až 1886 za Emanuela Andrássyho. Vnútorne zariadenie kaštieľa s predmetmi z rôznych slohových období patrí medzi najzachovanejšie na Slovensku.

Po roku 1918, keď pri vzniku Československej republiky zrušili šľachtické tituly, kaštieľ ako historicky podmienený prototyp stavby zanikol. Do osudov slovenských kaštieľov dramaticky zasiahla najmä povojnová história. Vojna sa ich až na výnimky razantnejšie nedotkla, avšak v súvislosti s evakuáciou mnohých majiteľov obávajúcich sa prechodu frontu boli viaceré náhle opustené. Až 75 % z nich bolo poškodených a zničených vyrabovaním vojakmi alebo miestnymi obyvateľmi. Osud barokového kaštieľa v Továrnikoch, ktorý po vyrabovaní aj zapálili a ktorý bez využitia chátral až do osemdesiatych rokov 20. storočia, je v tejto súvislosti veľmi ilustratívny.

Zásadná osudová zmena zasiahla kaštiele po roku 1948. Pri znárodňovaní sa stali majetkom štátu alebo prešli pod jeho správu. Pôvodný spôsob využitia, to znamená reprezentatívne komfortné bývanie, bol pre socialistický režim neprijateľný, aj keď v niektorých objektoch prežívali potomkovia bývalých majiteľov. Pre kaštiele, ktoré boli akýmsi symbolom zatracovaných feudálov a buržoázie, sa hľadalo nové spoločenské uplatnenie, ktoré nebralo ohľad na umeleckohistorické a architektonické hodnoty a obmedzenú kapacitu objektov. Pre slovenské kaštiele je charakteristické, že sa zachovali zvyčajne bez pôvodného vybavenia. Zvyšky pôvodného zariadenia, doklad konkrétnej histórie objektu a osudov jeho majiteľov, sa sústreďovali a centrálnie zhromažďovali napríklad v Červenom Kameni, kde vznikla expozícia historického nábytku a dobového bývania.

Niektoré kaštiele po utilitárnych adaptáciách slúžili ako školy a internáty (Veľký Biel, Horné Semerovce, Žiar nad Hronom, Bijacovce). Do mnohých hodnotných objektov (bez ohľadu na limitované priestorové danosti a hygienické nároky) umiestnili ústavy sociálnej starostlivosti alebo zdravotnícke zariadenia (Halič, Hodkovce, Lehnice, Stupava). Azda najhorší osud stihol kaštiele, ktoré do-

▲ Interiér kaštieľa v Betliari

stali do užívania štátne majetky a poľnohospodárske družstvá. V lepšom prípade aspoň časť objektov využívali na administratívne účely. Hospodárske stavby tvoriace súčasť mnohých kaštieľov slúžili pre potreby živočíšnej výroby alebo ako sklady. Niekedy sa aj obytné priestory kaštieľov využívali ako skladiská napríklad na umelé hnojivá (Divín, Lukáčovce). V mnohých prípadoch výrobná funkcia postupnou účelovou prestavbou úplne znehodnotila prostredie zanedbávaných kaštieľov (Toporec). Záhrady a parky rozparcelovali na novú výstavbu, niekde v nich umiestnili športové štadióny a zariadenia. Nežičlivý osud stihol objekty, ktoré sa náhle ocitli uprostred necitlivej novej výstavby (Senec, Radvaň), v niektorých dedinách v tesnej blízkosti kaštieľa postavili nový unifikovaný kultúrny dom a kaštieľ nechali bez využitia chátrať. Osud bol milosrdnejší k objektom, ktoré adaptovali na kultúrne využitie. Umiestnenie v nich našli početné regionálne múzeá (Dunajská Streda, Michalovce, Markušovce), galérie (Strážky), príp. archívy (Bytča, Ostrá Lúka). Veľmi populárne boli dodnes využívané objekty adaptované na podporu umeleckej tvorby, ktoré slúžili ako domy umelcov (Budmerice, Moravany nad Váhom). Niektoré kaštiele však museli pre dlhodobu neuspokojivý stav či iné dôvody jednoducho zmiznúť (Veľký Šariš, Ostrá Lúka). Mnohé kaštiele

▲ **Kaštieľ v Holíči**

dlhé roky chátrali a zostávali bez riadnej údržby a využitia.

Totalitný štát sa napriek snahám kompetentných orgánov o ciele rehabilitácie niektorých hodnotných objektov neúspešne pasoval najmä s donekonečna sa predlžujúcimi stavebnými prácami. Mnohé z opráv, ktoré sa začali ešte v poslednej štvrtine 20. storočia, nie sú dokončené dodnes (Holíč, Veľké Uherce, Bratislava-Rusovce, Sereď). To však karty osudu opäť zamiešala nežná revolúcia v roku 1989, ktorá sa následne prejavila v zmene vlastníckych vzťahov. V prípade kaštieľov sa len niektoré dostali späť do vlastníctva bývalých majiteľov. Podaktorí z nich však toto právo vzhľadom na veľmi zlý stavebno-technický stav objektov nevyužili (Bernolákovo). Väčšinu z nereštituovaných objektov dostali do majetku obce, ktoré však nedisponovali prostriedkami ani na údržbu a už vôbec nie na obnovu.

Spočiatku veľkolepé predstavy o lukratívnom využití často spájané najmä s cestovným ruchom, ktorý by podporil i rozvoj obcí, vystriedalo vytriezvenie v podobe malého záujmu reálnych investorov. Tu sa okrem iné-

ho naplno prejavil i dopad bezohľadného až devastáčného prístupu k objektom a ich okoliu počas predchádzajúceho obdobia, keďže mnohé objekty a ich znehodnotené prostredie sa nedajú plnohodnotne adaptovať tak, aby vynikla ich niekdajšia honosnosť, malebnosť či romantickosť. Nepomáhajú ani podporné aktivity, ktoré majú prilákať potenciálnych užívateľov a nájomcov (aj za symbolickú korunu).

Žiaľ, aj niektoré súčasné riešenia boli také radikálne, že nové využitie kaštieľov si vyžiadalo nenávratnú likvidáciu častí cennej pamiatky (kaštieľ sv. Žofie v Ružomberku). Napriek tomu, že najmä pre rozsiahle objekty sa nedarí nájsť vhodného majiteľa, ktorý by ich dokázal oživiť, niektoré úspešné realizácie jasne dokazujú, že jedinečné objekty slovenských kaštieľov môžu byť stále príťažlivými cieľmi nielen ako priestory muzeálneho charakteru, ale aj ako netradičné reštaurácie a hotely (Fričovce). Pamiatková ochrana sa v zmysle zákona o ochrane pamiatkového fondu vzťahuje na bezmála päťsto kaštieľov na Slovensku, ktoré zapísali do Ústredného zoznamu pamiatkového fondu.

KAŠTIELE – klenotnice histórie

Kaštieľ plný umenia

Kaštieľ v Senici

V Senici, ktorá je najväčším mestom na Záhorí, je najvýznamnejšou kultúrne-historickou pamiatkou neskorobarokový kaštieľ z roku 1760. Po obnove v sedemdesiatych rokoch 20. storočia do jeho priestorov umiestnili Záhorskú galériu venovanú histórii a súčasnosti výtvarného umenia Záhoria. Pri kaštieli sa rozprestiera anglický park.

Poloha a prístup

Senica leží v doline potoka Teplica, tesne nad jeho ústím do Myjavy. Nachádza sa na juhovýchodnom okraji Chvojnickej pahorkatiny. Mestom prechádza hlavný cestný ťah od hraníc Českej republiky smerom do Trnavy. Paralelne s ním vedie aj železnica spájajúca Kúty a Trnavu. Senický kaštieľ leží mimo centra. Od Námestia oslobodenia sa k nemu dostaneme po Hurbanovej ulici smerujúcej na sever. Za mostom cez Teplicu odbočíme doprava a Sadová ulica nás dovedie ku kaštieli, v ktorého blízkosti možno zaparkovať.

História

Senica má za sebou históriu dlhú vyše 800 rokov. Prvotná osada vznikla v 11. storočí na území tzv. konfinia. Ranouhorský štát, ktorému vládla dynastia Arpádovcov, v pohraničnom území sformoval sieť strážnych pevností a sídiel, ktoré dosídlili staromaďarské kmene Plavcov a Sikulov. Senica vznikla na území pohraničného Holíčskeho komitátu. V 13. storočí, keď sa tento komitát včlenil do Nitrianskej župy, sa stala súčasťou rozsiahleho panstva spravovaného z neďalekého hradu Branč. Z tohto obdobia, presnejšie z roku 1256, po-

▼ Kaštieľ od východu

▲ *Priečelie kaštieľa od Sadovej ulice*

chádza najstaršia písomná zmienka o Senici. V zozname pánov brančského panstva možno nájsť viaceré významné osobnosti tých čias, napríklad Matúša Čáka Trenčianskeho či Stibora zo Stiboríc, ktorý podporoval samosprávne riadenie poddanských sídiel. Tak sa aj Seničanom v roku 1396 podarilo získať prvé mestské privilégia, ďalšie im v roku 1419 udelil Žigmund Luxemburský. Neskôr ich potvrdili aj ďalší uhorskí panovníci.

V 16. storočí sa zemepánmi brančského panstva stali Nyáryovci. V 17. storočí museli Seničania prežívať príkoria spôsobené nielen stavovskými povstaniami a tureckými vojnami, ale aj spormi so zemepánmi. Napätie medzi zemepánmi a mešťanmi vyústilo v roku 1614 do otvorenej vzbury, ktorá sa skončila krutou prehrou Seničanov. Ich úplná kapitulácia viedla o tri roky neskôr k zostaveniu prvého urbára brančského panstva – súpisu poddanských povinností. Napriek tomu sa mesto rozvíjalo najmä vďaka prítomnosti tridsiatkovej stanice podporujúcej remeslá a obchod.

V 18. storočí sa Senica rozvíjala v pokojnom a žilivom prostredí, ktoré prinášalo tereziánske obdobie. Preto v meste okrem meštianskych domov postavili aj honosnejšie budovy – kaštiele a kúrie. V roku 1760 pribu-

dla na okraji vtedajšieho mesta neskorobaroková budova kaštieľa, ktorú pravdepodobne projektoval F. A. Hillebrandt. Časť z plánov sa zachovala dodnes. Tento významný viedenský architekt sa podieľal aj na stavbe viedenského Belvederu či zámku v marchfeldskom Schlosshofe. Kaštieľ v sedemdesiatych rokoch 20. storočia úspešne zrekonštruovali, aby doň mohli v roku 1984 nasťahovať Záhorskú galériu, ktorá tam sídli dodnes. Umelecké zbierky galérie premiestnili zo Skalice.

Súčasnosc

Neskorobarokový kaštieľ na Sadovej ulici je bezpochyby najkrajšou stavbou a najcennejšou pamiatkou Senice. Jeho pôsobivý vzhľad umocňuje poloha na okraji pôvodne kaštieľskeho, dnes mestského parku, ktorý ho obklopuje z dvoch strán. Park pôvodne uzavrávalo neskorobarokové oplotenie s piliermi a kovovými mrežami. Kaštieľ je trojtraktovou budovou s dvoma podlažiami, manzardovou strechou a veľkou stĺpovou dvoranou. Priečelie je rytmicky členené pilastrami. V strednom rizalite je honosný portál s dvoma predstavanými korintskými stĺpmi nesúcimi menší balkón so zábradlím. Na poschodí sa zachovala malá kaplnka zdobená barokovou freskou.

Zaujímavosti v okolí

Popri kaštieli so Záhorskou galériou si v Senici zaslúži pozornosť rímskokatolícky kostol z roku 1631 s gotickou kaplnkou, ktorá sa zachovala zo staršieho kostola stojaceho na tomto mieste. Severne od mesta zahradili potok Teplica, čím vznikla rekreačne využívaná vodná nádrž Kunov. Ďalej na sever leží Sobotište so zachovaným habánskym dvorom a s kaštieľom Nyáryovcov. Z cesty zo Sobotište do Myjavy odbočuje doprava bočná cesta, ktorou sa možno dostať k hradu Branč. Zručanina sídla rozsiahleho brančského panstva stojí na ostrom pahorku, ktorý je vápencovým bradlom. Z hradieb je nádherný kruhový výhľad na veľkú časť Záhoria. Od Senice smerom na západ sa nachádzajú kúpele Smrdáky. Ich názov pochádza od prameňa s vysokým obsahom síry, ktorá sa vo vode prejavuje charakteristickým čpavkovým zápachom. Ak sa zo Senice vydáme smerom na juhozápad, môžeme navštíviť Šaštín-Stráže. Miestna bazilika patrí medzi najvýznamnejšie pútnické miesta na Slovensku. Zaujímavé turistické ciele sa nachádzajú aj východným smerom. Rozprestierajú sa tam zalesnené Malé Karpaty s hradmi Korlátka, Plavecký hrad a Ostrý kameň a vodnou nádržou Buková. Na severovýchode by sme nemali obísť vrch Bradlo s mohylou Milana Rastislava Štefánika.

Za Esterházyovcami

Kaštiele v Galante

História Galanty ležiacej na širšej rovine Podunajskej nížiny sa spája s významným rodom Esterházyovcov. Od 15. do 20. storočia bola súčasťou rozsiahleho majetku jednej z najväčších a najbohatších šľachtických rodín v Uhorsku. Galantská vetva Esterházyovcov v meste postavila dva kaštiele. Starší kaštieľ vybudovali v 17. storočí v renesančnom slohu. Dnes stojí v netypickej polohe uprostred panelového sídliska a je sídlom mestskej galérie. V parkovej zeleni je zase skrytý architektonicky veľmi pôsobivý mladší novogotický kaštieľ pripomínajúci tudorovské hrady v Anglicku.

Poloha a prístup

Galanta leží na hlavnej železničnej trati z Bratislavy do Budapešti. Mestom prechádza aj najvýznamnejšia cestná komunikácia južnej časti západného Slovenska vedúca z Bratislavy cez Senec, Galantu a Nové Zámky do Štúrova. Dva kaštiele Esterházyovcov ležia vo východnej časti mesta, nie veľmi ďaleko od seba. Starší stojí uprostred panelového sídliska SNP. Za-

parkovať možno na Esterházyho ulici, ktorá je výpadovkou z mesta smerom na Sered'. Mladší novoslohový kaštieľ je v mestskom parku medzi Parkovou ulicou a ulicou Kpt. Nálepku. Za parkovať možno na Parkovej ulici.

História

Najstaršia písomná zmienka o Galante pochádza z roku 1237. Významným medzníkom

▼ Novogotický kaštieľ na začiatku 20. storočia

